

THE RETURNING OF THE METROPOLITAN VENIAMIN COSTACHI FROM THE EXILE CAUSED BY ETERIA

Mirela Beguni

Lecturer, PhD., "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: Involved in the political games of sustaining Greek's Revolution for freedom from the Turks, in which he publicly compromised himself in the eyes of The Sublime Porte, The Metropolitan Veniamin Costachi was forced to leave Moldavia, in May 1821, for Colincăuți. The article shows the political steps took for the hierarch's return, the reasons that made him to postpone this moment until the beginning of 1823, and the historiographical controversy about the date of his coming back in the country.

Keywords: Moldavia, Greek Revolution, Bessarabia, Metropolitan Veniamin Costachi, exile

În anul 1821, Moldova a fost afectată de izbucnirea Eteriei, mișcarea de eliberare a grecilor, care, în pofida faptului că i-a făcut pe autohtoni să o considere drept o șansă de a-și recuceri libertatea, a reprezentat un moment istoric de mare suferință pentru ei.

În baza aspirației comune de înlăturare a jugului otoman, dar și din cauza implicării foarte active a domnitorul Mihail Suțu în susținerea mișcării și a demersurilor unor agenți ruși de influență, românii au sprijinit inițial revolta grecilor, atitudine ce s-a schimbat radical la scurtă vreme de la intrarea insurgenților în Moldova (la 22 februarie 1821), ca urmare a ocupării capitalei, a comportamentului samavolnic, a jafurilor sistematice, a uciderilor și a amenințărilor asupra localnicilor¹.

La început, considerându-l pe șeful eterist, Alexandru Ipsilanti, drept reprezentant al țarului Alexandru I și al ortodoxiei și crezând în posibilitatea eliberării Principatului prin aderarea la această luptă, mitropolitul Veniamin Costachi al Moldovei (1803-1808; 1812-1842) i-a binecuvântat persoana, oștile și intențiile², pentru ca ulterior, urmare a dezavuării Eteriei de către țar și a escaladării conflictelor cu grecii, să își schimbe sentimentele și să ajungă în stare de conflict cu ei³.

Fuga domnitorului Mihail Suțu în Rusia (la 29 martie 1821) l-a adus la guvernare pe prelat, care, după aproximativ o lună, constatând că demersurile sale politice către Poartă nu au reușit să oprească ruina țării și exodul populației, ci au produs doar sporirea furiei insurgenților, compromis public față de turci, a părăsit țara, pe la începutul lunii mai exilându-se

¹ Alecu Beldiman, *Eterie sau Jalnicile scene prilejite în Moldavia din resvrătirile grecilor, prin șeful lor Alesandru Ipsilanti, venit din Rusia la anul 1821*, ediție de Alecu Balica, Tipografia Buciumului român, Iași, 1861, pp. 4-6; V. A. Urechia, *Istoria românilor*, tom. XIII, Tipografia și fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1901, pp. 52, 96, 97; Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Editura Junimea, Iași, 1975, pp. 33, 34, 37, 38, 39, 306.

² Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei mitropolitane din Iași*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888, p. 105.

³ Despre atitudinea Rusiei față de Eterie și despre urmările jocului politic al Moscovei asupra Moldovei, vezi Mirela Beguni, *The disavowal of Eteria by Russia: consequences upon Moldavia*, în "Journal of Romanian Literary Studies", nr. 16, mar. 2019, pp. 401-406.

în Basarabia⁴, pe proprietatea de la Colincăuți a Mitropoliei. Dezastrului produs de greci i s-a adăugat curând cel cauzat de turci, din iulie 1821 până în iulie 1822, Principatele, aflate sub ocupația armatelor otomane, fiind supuse unor mari abuzuri și acte de cruzime, fapt ce a amplificat suferința ierarhului, care, după propria mărturisire, a trăit atunci „cele mai amărâte zile ale vieții sale”⁵.

Din exil, mitropolitul a purtat o amplă corespondență atât cu boieri refugiați și cu persoane aflate în țară – fiind astfel informat în legătură cu tot ce se petrecea în Moldova și mai ales cu pustiirea ei de către turci –, cât și cu oficialități ruse de rang înalt⁶, pe lângă care a intervenit cu cereri pentru salvarea românilor și a Principatului.

Deși Veniamin însuși aprecia, în iulie 1822 că „după furtuna cea primejditoare de 16 luni mai bine, s-a descoperit înseninarea”⁷ și a fost invitat în mai multe rânduri să revină în Iași, a mai rămas în exil încă aproximativ o jumătate de an, timp în care înclinația de a da curs invitațiilor a fost contrabalansată de temerea că demersul ar fi periculos.

O primă invitație în acest sens îi fusese adresată la mai puțin de două luni de la părăsirea Moldovei din partea caimacamului Ștefan Vogoridi, care, după ce a sosit în Iași la 29 iunie 1821, l-a însărcinat pe arhimandritul Isaia să-i trimită mitropolitului Veniamin o epistolă la Colincăuți, spre a-i îndemna pe el și pe toți boierii să se întoarcă în țară, apoi, la 6 iulie, i-a scris el însuși. Invitațiile caimacamului au fost primite cu rezerve nu doar din partea ierarhului, ci și din partea apropiaților lui, încât, în vederea analizării oportunității repatrierii, Șerban Negel și Nicolae Canta l-au sfătuit, la 21 iulie, să meargă la Cernăuți pentru a se pune de acord cu nobilimea refugiată în Bucovina. O altă propunere, de aceeași factură, i-a fost făcută ierarhului de seraschierul Chihaia Bey, care, sosit în Iași la sfârșitul lunii iunie, i-a ordonat arhimandritului Isaia să le scrie mitropolitului și tuturor boierilor, atât celor din Basarabia, cât și celor din Bucovina, să revină în țară, căci „preastrălucita Poartă n-a trimis oștile ca să bată război cu ei și cu raiaua, ci ca să o curățească de tâlharii greci”, cerere în privința căreia boierii au dorit să cunoască, mai întâi, părerea lui Veniamin⁸.

Solicitând opiniile altora, episcopul Dimitrie al Benderului și generalul rus Inzov i-au răspuns ierarhului că „hotărârea de a se întoarce la eparhie sau de a ședea rămânea la înțelepciunea preasfinției sale”, însă mitropolitul Grigorie al Ierapolei l-a avertizat de câteva ori

⁴ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. X, coord. Nicolae Iorga, București, 1897, p. 563; Ioan C. Filitti, *Frământările politice și sociale în Principatele române de la 1821 la 1828*, Editura „Cartea românească”, București, 1932, p. 70; Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, pp. 110, 111, 121.

⁵ După propria mărturie din prefața *Istoriei Scripturii Vechiului Testament*, tom. I, Tipografia Mitropoliei, Iași, 1824, reproducă integral în Ilie Gheorghiță, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamț, 1946, pp. 160-173.

⁶ Constantin Erbiceanu, *Documente inedite privitoare la istoria națională, politică și bisericească a românilor*, în „Biserica Ortodoxă Română” (infra B.O.R.), an. XVII, nr. 6, 1894, pp. 396-400; Idem, *Istoria Mitropoliei...*, pp. 366, 367. Cu toate că românii începuseră să vadă că puternicii lor vecini „nu din dragă inimă se jărtfesc pentru ei”, pretenții eliberatori ai creștinilor de sub jugul păgân dovedindu-se „călăi, prin desmădularea a jumătate din moșia lor”, și „oarde de despoitori care dănuiesc și se îndoapă pe seama unui popor nenorocit”, suferințele, teama și umilințele la care fuseseră supuși sub turci îi făceau să prefere „în chip fatal” protecția acestora, în virtutea împărtășirii credinței ortodoxe. Ulterior, realitatea a confirmat faptul că Rusia lupta nu pentru a le înapoia libertatea uzurpată de către Poartă sau pentru bunăstarea lor, ci pentru a le supune propriei sale autorități, înlocuind suzeranitatea turcească cu stăpânirea moscovită (A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a (de I. Vlădescu), vol. IX, Editura Cartea Românească, București, 1929, pp. 121, 122, 243, 289-284).

⁷ Cf. Ilie Gheorghiță, *op. cit.*, p. 64.

⁸ Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei...*, pp. 125, 132, 138, 139; V. A. Urechia, *op. cit.*, tom. XIII, p. 112, 113, 134.

ca „nicidecum să nu facă vreo pozna să se ducă la Iași, căci paradigme are multe și destule îi sunt aceste pilde să-l facă a nu trece în Moldova nicidecum, nu numai preasfinția sa, ci nici din boieri nimeni să nu îndrăznească a trece în Moldova dacă vor să nu-și pună capetele în primejdie”. Pentru a nu-i lăsa vreo umbră de îndoială, mitropolitul Grigorie l-a informat despre cumplitele fapte din Constantinopol ale turcilor, care i-au ridicat pe toți arhierii de la Bostangi Bașa, probabil pentru a-i „reteza”, și care, „pe zi ce trece, se îndrăcesc, taie pe cine întâmpină, nu aleg și femeile acelora, iar pe copii îi vând ca pe oi”⁹.

Cu toate că la 22 aprilie 1822 Veniamin înclina să revină în Iași, el a primit un sfat similar celui al mitropolitului Grigorie și de la consilierul său în probleme politice, protopopul Leon Asachi, refugiat și el în Basarabia, care i-a scris cu convingere că „planul nu va fi de folos”, astfel de avertismente înclinând balanța în favoarea deciziei prelatului de a-și prelungi exilul.

Deși Nicolae Iorga aprecia că, mitropolitul exilat, „acompaniat de cei mai lipsiți de curaj și mai filoruși¹⁰ boieri, sensibil și temător, inconsecvent din prea multă frică¹¹, a făcut puțină și rea politică”¹², credem că ierarhul, compromis față de turci prin acțiuni publice de susținere a Eteriei, avea motive să fie precaut și neîncrezător. Astfel, asasinarea patriarhului ecumenic Grigorie și a altor arhierii, ororile din Constantinopol¹³ și din Principate, precum și decizia Porții de a-i ucide pe toți conducătorii creștinilor – după descoperirea conspirației grecești pe ale cărei liste figurau, în cvasiunanimitate, semnăturile conducătorilor politici și bisericești¹⁴ – justifică atitudinea temătoare a prelatului.

Mai mult, Turcia, convinsă fiind că „o stăpânire nu poate a lucra ceea ce-i place și să numească fapta mărime de suflet”, răspundea unui ultimatum al Rusiei, cerându-i ca, în puterea tratatelor, domnul Moldovei Mihail Suțu „și cei lipiți lui, care au fugit cu el, precum și acei din vânzători câți au putut să fugă în pământurile Rusiei și Austriei”, să fie extrădați stăpânirii

⁹ Vezi Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei...*, pp. 127-130, 145, 173, 176, 177.

¹⁰ Cu toate că românii începuseră să vadă că puternicii lor vecini „nu din dragă inimă se jărtfesc pentru ei”, pretenșii eliberatori ai creștinilor de sub jugul păgân dovedindu-se „călăi, prin desmădularea a jumătate din moșia lor”, și „oarde de despoitori care dănuiesc și se îndoapă pe seama unui popor nenorocit”, suferințele, teama și umilințele la care fuseseră supuși sub turci îi făceau să prefere „în chip fatal” protecția țaristă, în virtutea împărtășirii credinței ortodoxe. Ulterior, realitatea a confirmat faptul că Rusia lupta nu pentru a le înapoia libertatea uzurpată de către Poartă sau pentru bunăstarea lor, ci pentru a le supune propriei sale autorități, înlocuind suzeranitatea turcească cu stăpânirea moscovită (A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, pp. 121, 122, 243, 289-284).

¹¹ Deși scrierile și documentele vremii abundau în mărturisiri ale sentimentului de teamă, diverse conjuncturi demonstrează faptul că lipsa de curaj nu era o însușire caracteristică mitropolitului, Vlad Georgescu caracterizându-l ca fiind „nu numai un mare om de cultură, dar și un om politic curajos, care nu s-a temut să înfrunte autoritățile de ocupație”. Presupusa lipsă de curaj poate fi explicată, mai curând, prin prudența izvorâtă din dorința de a nu greși și prin incertitudinea climatului politic, despre care ierarhul scria în testamentul său, amintind de „felurimea și mulțimea împrejurărilor aduse de deseale prefaceri ale vremurilor” (Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române 1750-1831*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, pp. 33, 49).

¹² Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. II, ediție de Barbu Theodorescu, Editura didactică și pedagogică, București, 1969, pp. 328, 329.

¹³ Într-un manifest din 14 martie, Ipsilanti menționa omorârea a 20.000 de creștini (V. A. Urechia, *op. cit.*, tom. XIII, pp. 110, 111).

¹⁴ Constantin Erbiceanu, *Un manuscript românesc. Istoriile bisericești și politicești din anii de la Christos 1701 până în zilele noastre, de mine mult păcătosul Andronic. În sfânta Monastire a Neamțului, anul 1856*, în B.O.R., an. XVII, 1894, pp. 808-811.

turcești sau să fie pedepsiți acolo unde „vor fi apucat a se adăposti”¹⁵, solicitare ce demonstrează că precauțiile lui Veniamin erau întemeiate.

Într-o notiță scrisă pe cartea pe care tocmai o traducea, Veniamin saluta astfel alegerea ca domn a lui Ioniță Sandu Sturdza: „1822 iulie 12. Astăzi s-a făcut și nouă cunoscută mila dumnezeiască. După furtuna cea primejditoare de 16 luni mai bine, s-a descoperit înseninarea și, ca un anghel vestitor de bucurie, a venit și nouă carte din 1 al lunii curgătoare cu vestirea de rânduire a domnului Moldovei, prea bine cinstitorul de Dumnezeu, înălțat Ioan Sandu Sturdza voievod, dintre boierii patriei noastre, înnoindu-se și acest pronomion al ei, care mai de două veacuri era pierdut”¹⁶.

La 8 noiembrie 1822, primul domn pământean l-a invitat pe mitropolit să revină în țară, la dorința lui, a „săracilor orășeni și a simpatrioților”, care, printr-o petiție nedată adresată șefului statului, se tânguiau că „le lipsește mângâierea duhovnicească a părintelui lor”, rugându-l să „răcorească setea lor și a tot norodul cu aducerea adevăratului lor duhovnicesc păstor”. Cu toate că mitropolitul ar fi dorit să revină, luând în considerație avertismentele sfătuitoarelor lui, a răspuns invitației domnitorului, în aceeași lună, că așteaptă retragerea turcilor din țară pentru a se întoarce „cu cei cunoscuți bătrâni”, căci venirea înainte de aceasta ar fi „numai spre a pătimi”¹⁷.

La 31 ianuarie 1823, Veniamin a sosit în Moldova, „îndată ce nu a mai avut motive, serioase sau n serioase, de temere”¹⁸, fiind primit cu mare fast și entuziasm de oameni din toate straturile sociale, care i-au ieșit în întâmpinare și l-au acompaniat cu cântări special compuse pentru acest eveniment, intonate de psalții Mitropoliei¹⁹.

Deși au fost vehiculate informații dintre cele mai diverse, data repatrierii ierarhului a fost precizată, fără echivoc, într-un raport consular din Iași al lui Lippa către Metternich, cu data de 14 februarie, în care Lippa afirma că „la data de 12 a acestei luni, seara, mitropolitul și arhiepiscopul Moldovei, Veniamin, care a scăpat de tulburările acestui Principat în Basarabia, în ultimul moment s-a întors în diocesa și reședința sa episcopală”²⁰. Lămurindu-se, astfel, o seamă de neclarități, trebuie precizat faptul că diplomația austriacă folosea calendarul gregorian, în timp ce în Moldova era folosit cel iulian (potrivit căruia data de 12 februarie îi corespundea ziua de 31 ianuarie), aspect a cărui neglijare, uneori, face ca destule acte să devină contradictorii.

În privința datei înapoierii în țară a mitropolitului Veniamin, informația prezentată de Lippa este susținută și de Ionică Tăutul, care, în februarie 1823, în *Apelul adresat mitropolitului Veniamin*, menționa de „până acum [...] neafierea în țară a bisericescului arhipăstor”, iar apoi, că „întâia zi a lunii a doua a acestui an fericit a mărturisit turmei că n-a rămas până în sfârșit părăsită”²¹. Totuși, în *Lista boierilor moldoveni refugiați în Bucovina*, din 2 februarie (21

¹⁵V. A. Urechia, *op. cit.*, tom. XIII, pp. 166, 171.

¹⁶Cf. Andrei Vizanti, *Veniamin Costaki, mitropolit al Moldovei și Sucevei. Epoca, viața și operele sale*, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1881, p. 68, această notiță a fost și ea tipărită, aflându-se la pagina 348 a *Istoriei Scripturii Vechiului Testament*, tomul I, Tipografia Mitropoliei, Iași, 1824.

¹⁷Constantin Erbeceanu, *Istoria Mitropoliei...*, pp. 53, 54, 146, 147.

¹⁸Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 329.

¹⁹Teodor Cerebuleț, *Veniamin Costache, 1768-1864, Viața și înfăptuirile*, Editura Cartea românească, București, 1939, p. 24.

²⁰Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privind istoria României*, serie nouă, vol. II, coord. A. Oțetea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, p. 901.

²¹În acest *Apel*, Ionică Tăutul îi cerea mitropolitului să „sprijinească silințele domnului, ce întinde ca să arate în faptă osebirea ce este între ocârmuirea unui patriot și aceea a unui străin”, invitându-l să „lucreze împreună a se înălța temelia altarului dreptății”, ca să lase urmașilor „stâlpul fericirii lor și pomenirea numelui unui adevărat

ianuarie, cf. calendarului iulian=n. ns.) 1823, „Veniamin, mitropolit de Iași”, apărea la numărul 43, cu observația că „s-a întors în Moldova”²², deși după o săptămână, la 9 februarie, guvernatorul provinciei, Stutterheim, îl invita pe ierarh fie să se repatrieze, fie să plece în interiorul Austriei, potrivit decretului din 23 ianuarie referitor la cei care, „din pricina tulburărilor, au fugit în partea aceasta”²³.

Cu toate că unii autori consideră că data revenirii mitropolitului în Moldova a fost 3 februarie²⁴, credem că și alte informații nedumeresc, precum cea potrivit căreia, la 1 februarie 1823, Mihail Sturdza i-a scris consulului rus Minciaky despre dispoziția mitropolitului de a se întoarce în țară, la 12 februarie acesta răspunzându-i că încuviințează gestul²⁵, dar și faptul că, abia la 11 aprilie 1823, prelatul a primit de la Mohamet Selim Pașa o epistolă de felicitare pentru revenirea în Principat²⁶.

După evenimentele din 1821, Veniamin „a sfârșit pereții înguști ai cugetării călugărești”, iar patriotismul lui a dobândit alte dimensiuni²⁷, mai ales după acest moment istoric de cumpănă, conștiința unității ortodoxe începând, pentru el, să fie înlocuită de cea a unității naționale.

BIBLIOGRAPHY

Bălan, Teodor, *Refugiații moldoveni în Bucovina. 1821 și 1848*, Editura „Cartea românească”, București, 1929.

Beguni, Mirela, *The disavowal of Eteria by Russia: consequences upon Moldavia*, în "Journal of Romanian Literary Studies", nr. 16, mar. 2019, pp. 401-406.

Beldiman, Alecu, *Eterie sau Jalnicile scene prilejite în Moldavia din resvrătirile grecilor, prin șeful lor Alesandru Ipsilanti, venit din Rusia la anul 1821*, ediție de Alecu Balica, Tipografia Buciumului român, Iași, 1861.

Cerbuleț, Teodor, *Veniamin Costache, 1768-1864, Viața și înfăptuirile*, Editura Cartea românească, București, 1939.

Corfus, Ilie, *Însemnări de demult*, Editura Junimea, Iași, 1975.

Erbiceanu, Constantin, *Despre viața și activitatea mitropolitului Veniamin Costache ca mitropolit al Moldovei*, Imprimeria statului, București, 1888.

păstor, care a știut a prefăce zilele plângerii într-un veac aurit” (Ionică Tăutul, *Scrieri social-politice*, ediție de Emil Vîrtosu, Editura științifică, București, 1974, pp. 107-109).

²²În dreptul locului de ședere fiind indicată localitatea Bosanci.

²³Teodor Bălan, *Refugiații moldoveni în Bucovina. 1821 și 1848*, Editura „Cartea românească”, București, 1929, pp. 16, 78, 81, 88, 89; I. Zugrav, *Legăturile mitropolitului Veniamin Costachi cu Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei” (infra M.M.S.), an. XLIII, nr. 1-2, 1967, p. 109.

²⁴Gheorghe Moiescu, Ștefan Lupșa, Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1957, p. 426; Nestor Vornicescu, *Arhimandritul Leon Asachi*, în M.M.S., an. XXXVIII, nr. 3-4, 1962, pp. 237, o altă opinie, indubitabil falsă, fiind aceea că ierarhul a revenit în toamna anului 1822 (Constantin Erbiceanu, *Despre viața și activitatea mitropolitului Veniamin Costache ca mitropolit al Moldovei*, Imprimeria statului, București, 1888, p. 26).

²⁵Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, supl. I, vol. IV, coord. D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, Octavian Lugoșianu, București, 1891, pp. 6, 17. Totuși, s-a consemnat că la 11 februarie 1823, ca o distincție deosebită, Veniamin a fost „îmbrăcat cu blană” de către domnitorul Ioniță Sandu Sturdza (Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1984, p. 268).

²⁶Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei...*, pp. 248, 249.

²⁷Nicolae Iorga, *O icoană curată: Mitropolitul Veniamin Costachi*, în *Oameni cari au fost*, vol. I, ediție de Ion Roman, Editura pentru literatură, București, 1967, p. 78.

- Idem, *Documente inedite privitoare la istoria națională, politică și bisericească a românilor*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an. XVII, nr. 6, 1894, pp. 385-417.
- Idem, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a Catedralei mitropolitane din Iași*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888.
- Idem, *Un manuscript românesc. Istoriile bisericești și politicești din anii de la Christos 1701 până în zilele noastre, de mine mult păcătosul Andronic. În sfânta Monastire a Neamțului, anul 1856*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an. XVII, 1894, pp. 802-823.
- Filitti, Ioan C., *Frământările politice și sociale în Principatele române de la 1821 la 1828*, Editura „Cartea românească”, București, 1932.
- Georgescu, Vlad, *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române 1750-1831*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972.
- Gheorghiu, Ilie, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamț, 1946.
- Hurmuzaki, Eudoxiu, *Documente privind istoria României*, serie nouă, vol. II, coord. A. Oțetea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967.
- Idem, *Documente privitoare la istoria românilor*, supl. I, vol. IV, coord. D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, Octavian Lugoșianu, București, 1891; vol. X, coord. Nicolae Iorga, București, 1897.
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. II, ediție de Barbu Theodorescu, Editura didactică și pedagogică, București, 1969.
- Idem, *O icoană curată: Mitropolitul Veniamin Costachi*, în *Oameni cari au fost*, vol. I, ediție de Ion Roman, Editura pentru literatură, București, 1967.
- Idem, *Viața și faptele mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi*, Institutul de Arte grafice și Editura „Minerva”, București, 1907.
- *** *Istoria Scripturii Vechiului Testament*, tom. I, Tipografia Mitropoliei, Iași, 1824.
- Moiescu, Gheorghe, Lupșa, Ștefan, Filipașcu, Alexandru, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1957.
- Porcescu, Scarlat, *Episcopia Romanului*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1984.
- Tăutul, Ionică, *Scrieri social-politice*, ediție de Emil Vîrtosu, Editura științifică, București, 1974.
- Urechia, V. A., *Istoria românilor*, tom. XIII, Tipografia și fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1901.
- Vizanti, Andrei, *Veniamin Costachi, mitropolit al Moldovei și Sucevei. Epoca, viața și operele sale*, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1881.
- Vornicescu, Nestor, *Arhimandritul Leon Asachi*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an. XXXVIII, nr. 3-4, 1962, pp. 213-242.
- Xenopol, A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a (de I. Vlădescu), vol. IX, Editura Cartea Românească, București, 1929.
- Zugrav, I., *Legăturile mitropolitului Veniamin Costachi cu Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an. XLIII, nr. 1-2, 1967, pp. 105-113.